

УДК 330.341.1

С. М. Ганзюк,

к. е. н., доцент кафедри фінансів і кредиту, Дніпродзержинський державний технічний університет, м. Дніпродзержинськ

ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

S. Ganzyuk,

Ph.D., Associate Professor of Finance and credit, Dneprodzerzhynsk State Technical University, Dneprodzerzhinsk

THE FINANCIAL ASPECT OF THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF INNOVATION

У статті проаналізовано стан фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні. Виявлено основні недоліки державної політики регулювання інноваційного розвитку в країні. Запропоновано напрями підвищення ефективності фінансового забезпечення в системі державного регулювання інноваційної діяльності.

In the article analyzes the financial support of innovation activity in Ukraine. The basic shortcomings of state regulatory policy innovation development in the country. Directions improve financial security in the system of state regulation of innovation.

Ключові слова: фінансове забезпечення інноваційного розвитку, інноваційна діяльність, інноваційна активність підприємств, інноваційна політика.

Key words: financial support of innovative development, innovation, innovation activity of enterprises, innovation policies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні рівень економічного розвитку країни визначається не тільки наявними природними ресурсами чи обсягом виробництва, а й здатністю суб'єктів господарювання до генерування та упровадження нових ідей. Інноваційна діяльність у сучасних умовах розглядається як один з найважливіших факторів ефективного функціонування фінансової, виробничої, організаційної, наукової сфер, оскільки саме в комплексі вони приносять синергетичний ефект. Однак, без відповідного фінансового забезпечення впровадження інноваційної моделі розвитку суспільства неможливе. Питання державної фінансової підтримки інноваційних процесів в Україні є досить актуальним, зважаючи на дефіцит власних фінансових ресурсів, складність залучення інвестицій, а також високий рівень відсотків за банківські кредити.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанню фінансового забезпечення інноваційної діяльності та напрямам підвищення ефективності фінансування інноваційних проектів присвячені праці багатьох вітчизняних та закордонних науковців, серед яких Андрощук Г.О., Возняк В.Г., Голуб Ю.О., Жилієва І.Б., Зимовець В.В., Колодізев О.М., Москаль О.І., Шевченко М.М., Федулова І.В. тощо. Однак, на наш погляд, залишається недостатньо вивченою проблема обґрунтування заходів щодо стимулювання залучення коштів для активізації інноваційної діяльності в Україні. Також подальшого дослідження потребує питання державної фінансової підтримки інноваційного розвитку країни.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завданням даної статті є дослідження напрямів фінансового забезпечення інноваційної діяльності в системі державного регулювання економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні головна проблема інноваційного розвитку України пов'язана, насамперед, із необхідністю залучення фінансових ресурсів. Світова практика пропонує широкий спектр інструментів фінансування інноваційної діяльності. Основна проблема їх використання полягає в тому, щоб із врахуванням накопиченого досвіду й конкретних умов обрати найбільш ефективні для даної країни інструменти. Згідно з чинним законодавством, інноваційний розвиток в Україні забезпечується за рахунок фінансування з різних джерел. Нагадаємо, джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є [1]:

- 1) кошти Державного бюджету України;
- 2) кошти місцевих бюджетів і бюджету Автономної Республіки Крим;
- 3) власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- 4) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- 5) кошти (інвестиції) фізичних і юридичних осіб;
- 6) інші джерела, не заборонені законодавством України.

Фінансування науково-технічної діяльності з Держбюджету протягом останніх років не перевищує 0,3 % ВВП при нормі — 1,7 %. Для порівняння, в Японії витрати на здійснення науково-технічних робіт складають 2,98 % ВВП, в США — 2,69 %, в Німеччині — 2,52 %, Франції — 2,13 %, Великобританії — 1,84 % [2]. Варто пригадати мету, поставлену Президентом США Б. Обамою у виступі перед американськими науковцями у 2009 році: виділяти більш 3% ВВП на дослідження і розробки з метою підвищення рівня фінансування фундаментальних та прикладних досліджень; пільгового оподаткування інвестицій виробників у наукову сферу; подвоєння бюджету ключових федеральних агенцій, що фінансують широке коло досліджень "від покращення інформаційних технологій в охороні здоров'я до розвитку передових виробничих технологій" тощо. Посилаючись, що зазначене робиться у рамках антикризової програми, затвердженої Законом про відновлення та реінвестування Америки, Б. Обама зазначає, що "наукові інно-

вації пропонують нам шанс досягнути процвітання", що дозволяє йому бути категорично незгодним з тими, "хто каже, що ми не можемо дозволити собі інвестувати в науку, що підтримка досліджень — це щось на кшталт розкоші в той час, коли доводиться обмежувати себе" [3, с. 2].

За ухвалою Барселонського саміту, європейська система освіти і підготовки кадрів має стати еталоном світової якості, а рівень фінансування науково-дослідних розробок країнами ЄС має у 2013 р. сягнути 3 % ВВП [4]. Законодавство ж України, на відміну від більшості країн, не сприяє залученню у науково-технічну та інноваційну сфери позабюджетних коштів, не стимулює витрати промисловості на наукові дослідження та інвестиції в інноваційну сферу з боку банків та інших інвесторів.

Загалом, низька інноваційна активність вітчизняних підприємств зумовлена різними причинами, зокрема:

— недосконалістю нормативно-правової бази регулювання інноваційної діяльності підприємств, поширення практики ігнорування законодавства або зупинення дії статей законів, які стосуються фінансування та стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності;

— відсутністю координації науки та освіти з виробництвом, неефективне використання вітчизняних науково-технічних здобутків, недостатня орієнтація науково-технічної діяльності на потреби економіки;

— недостатнім розвитком інноваційної інфраструктури в країні: технопарків, бізнес-інкубаторів, фондів інноваційних проєктів, центрів інжинірингу, венчурного підприємництва, інноваційно-технологічних центрів, офісів з трансферу технологій;

— нерозвиненістю венчурного фінансування як надзвичайно важливої діяльності для підтримки інноваційного розвитку. За фактичної відсутності вітчизняного венчурного капіталу зарубіжні венчурні фонди не зацікавлені у розвитку українських конкурентоспроможних технологій і інвестиції спрямовують до підприємств енергетичної, машинобудівної, будівельної та переробної промисловості, а не у сферу високих технологій.

Україна за чисельністю та професійним рівнем науково-технічного персоналу знаходиться на рівні розвинутих країн Європи, але при співставленні розмірів валового внутрішнього продукту та державних витрат у розрахунок на одного науковця вона опиняється

ся в колі країн третього світу. Це відразу унеможлиблює проведення дослідницької роботи на світовому рівні та отримання конкурентоспроможних наукових результатів [5, с. 12].

Рівень фінансування інноваційної діяльності за рахунок державного бюджету залишається незначним та має негативну тенденцію до зниження. Порівняно з 2007 р., у 2008 р. кошти державного бюджету зросли більш ніж у 2 рази, у структурі загального фінансування їх частка у 2008 р. зменшилась на 0,6%. У 2009—2010 рр. обсяг фінансування технологічних інновацій з боку держави скоротився майже у 2,5 рази. У 2011 році державне фінансування зменшилося на 74,1 % відносно рівня 2008 р. Банківський кредит поки що залишається занадто дорогим, а самі кредити занадто короткостроковими для розвитку інноваційної діяльності. Венчурне фінансування, про яке останнім часом багато дискутують, залишається "екзотикою" і значних успіхів не демонструє [6, с. 103].

Кошти іноземних інвесторів у структурі фінансування інноваційної діяльності протягом 2000—2011 рр. становлять 2,5—3,0%, а кошти державного бюджету в середньому 1,3%, що говорить про недостатню державну підтримку інновацій у промисловості. Позитивним моментом за останні роки можна назвати тільки збільшення коштів іноземних інвесторів в інноваційну сферу України майже у 13 разів за рахунок загального збільшення іноземного капіталу. Так, обсяг іноземних інвестицій зріс у 2010 р. на підприємствах, що здійснюють фінансову діяльність, на 861,0 млн дол., на підприємствах промисловості — на 582,0 млн дол., у т.ч. переробної — на 522,6 млн дол. [7, с. 56].

Суттєвим недоліком системи національного регулювання розвитку інноваційного потенціалу є те, що державне законодавство, на відміну від законодавства більшості країн світу, не лише не сприяє розширенню джерел фінансування інноваційного розвитку, але й протидіє залученню позабюджетних коштів та виключає можливість формування спеціальних, у тому числі відомчих фондів фінансування інноваційних проектів і програм. В Україні інноваційні процеси ще й досі не набули належного розвитку, а державна інвестиційна політика не стала пріоритетним напрямом економічної стратегії динамічного розвитку суспільного виробництва [8].

Україна прагне визначати і підтримувати надзвичайно велику кількість науково-техно-

логічних пріоритетів розвитку: з бюджету країни щорічно повинно було фінансуватися більше 120 державних програм. В умовах значного дефіциту фінансових коштів країна не здатна реалізувати такий широкий спектр пріоритетів. Враховуючи світовий досвід, можна припустити, що Україна реально може собі дозволити розвивати не більше двадцяти пріоритетних напрямів.

Сьогодні удосконалення системи державного фінансування інноваційної сфери повинно, на нашу думку, починатися з реструктуризації системи пріоритетів науково-технологічного розвитку. Відповідно до нових пріоритетних напрямів необхідна реорганізація системи формування державних цільових програм. При реалізації вибраних програм відбір виконавців проектів має здійснюватися на основі тендерів і фінансуватися на контрактній основі, що, в свою чергу, створюватиме сприятливі умови для розвитку конкурентного середовища. Оптимальним є паритетне фінансування з залученням коштів регіонів і (або) позабюджетних джерел. Держава не повинна брати на себе те, що можуть фінансувати самі промислові підприємства, а тільки в певних випадках стимулювати розвиток галузей через програмну підтримку досліджень і розробок. У загальному випадку програмним способом з коштів державного бюджету повинні, на нашу думку, фінансуватися тільки: соціально значимі дослідження та розробки (наприклад, значна частина медичних НДДКР); розробка нових технологій, важливих для держави в цілому, але не привабливих сьогодні для інших суб'єктів ринку; роботи з розробки і створення суспільно значимої інфраструктури (створення мережі інкубаторів малого бізнесу, інноваційно-технологічних центрів); програми конкурсного фінансування окремих комерційних проектів з метою стимулювання розвитку малого високотехнологічного бізнесу (як правило, на умовах співфінансування з приватним бізнесом). Світовий досвід свідчить, що для малого бізнесу пряме фінансування через систему конкурсних програм є одним з найбільш ефективних інструментів державної підтримки [9]. Податкові пільги і, зокрема, заходи, пов'язані з полегшенням податку на прибуток, можуть надати стимулюючий вплив тільки на прибуткові підприємства, у той час як багато малих фірм у перші часи зазнають втрат.

Державні програми підтримки бізнесу мають розглядатися як тимчасова альтернатива. Такі програми повинні мати високий

рівень селективності, здійснюватися на конкурсній основі і підтримувати, в першу чергу, високоризикові, початкові стадії розробки технологічних інновацій на малих підприємствах. У цьому випадку держава виступає як венчурний капіталіст. У рамках програм доцільно підтримувати ті дослідження, тематика яких визнана пріоритетною на державному рівні. Фінансування підприємств не повинно бути однаковим на всіх етапах їх становлення і розвитку. Доцільно розділити підтримку на два основних етапи. На першому етапі держава фінансує розробку нових продуктів або технологій, яка повинна закінчуватися створенням прототипу виробів, продуктів або технологій. Другий етап полягає в підготовці продуктів і технологій до комерціалізації. Фінансування має здійснюватися на паритетній основі з зацікавленими промисловими підприємствами.

ВИСНОВКИ

Фінансове забезпечення є критичним фактором при прийнятті суб'єктами господарювання рішень щодо інноваційної діяльності. Державі при цьому повинна належати вирішальна роль у створенні сприятливих умов для доступу інноваційно-активних підприємств до фінансових ресурсів. А, отже, ефективне регулювання фінансового забезпечення інноваційної діяльності складає необхідну підсистему регулювання економіки, орієнтованої на перехід до інноваційної моделі економічного розвитку країни.

Література:

1. Закон України "Про інноваційну діяльність" (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Обама Б. Наука нужна как никогда раньше / Б. Обама // Представительная власть — XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. — 2009. — № 4—5. — С. 1—6.
4. Архієреєв С. Державна підтримка випуску високотехнологічної та інноваційної продукції: зарубіжний досвід та висновки для України [Електронний ресурс] / С. Архієреєв, Т. Тарасенко. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/september08/6.htm>
5. Калитич Г.І. Науково-технологічний та інноваційний розвиток: концепції, моделі, рі-

шення / Г.І. Калитич, К.М. Коржавін. — К.: УкрІНТЕІ, 2008. — 268 с.

6. Товт Т.Й. Особливості фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні / Т.Й. Товт // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 3 (81). — С. 102—108.

7. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у 2010 році: експрес-випуск Держкомстату України від 17.02.2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

8. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / за заг. ред. Ю.Г. Рубана. — К.: НІС, 2008. — 337 с.

9. Шкрібела Е. В. Совершенствование налогообложения малого бизнеса в России. ИЭПП [Электронный ресурс] / Е.В. Шкрібела, С.С. Шаталов. — Режим доступу: <http://www.iep.ru/ru/sovershenstvovanie-nalogoob-lozheniya-malogo-biznesa-v-rossii.html>

References:

1. Anon., 2002. *The Law of Ukraine "Innovative activity"*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
 2. *Research and Innovation in Ukrayini. Statystychnyy collection*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [Accessed, 14 August, 2013]
 3. Obama B. 2009. How Science Need nykohda earlier. *Predstavytelnaya power — XXI Century: Legislation, Comment, problems*, Volume 4-5, pp. 1—6.
 4. Arhiyereyev S., n.d. *State support production of high-tech and innovative products: international experience and lessons for Ukraine*. Available at: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/september08/6.htm> [Accessed, 2 August, 2013].
 5. Kalytych G., 2008. *Scientific, technological and innovation development: concepts, models, solutions*. Kyiv: UkrINTEI.
 6. Tovt T., 2008. Features of innovation financing companies in Ukraine. *Current Economic Issues*, Volume 3 (81), pp. 102—108.
 7. Anon., n.d. Investing foreign trade in 2010: rapid release of the State Statistics Committee of Ukraine dated 17.02.2011. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> [Accessed, 2012].
 8. Ruban G., 2008. *Ukraine in 2008: an annual assessment of the socio-political and socio-economic development*. Kyiv: NIS.
 9. Shkrebela E. *Improvement of taxation small business in Russia*. [Online] Available at: <http://www.iep.ru/ru/sovershenstvovanie-nalogoob-lozheniya-malogo-biznesa-v-rossii.html> [Accessed, March, 2012].
- Стаття надійшла до редакції 15.08.2013 р.